

İnceleme Makalesi

Türkiye’de İklim Krizi Bağlamında İnsan Hareketliliği ve Hareketsizliğinin Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme¹

Barış Can Sever²

Öz

Bu makale küresel iklim krizinin yaratmakta olduğu etkilerle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilenen Türkiye’deki olası insan hareketliliğine odaklanmaktadır. Alanyazın ve farklı kaynaklardan konu ile ilgili raporların ve haberlerin incelemesine dayanan makale, iklim krizi ve iklim adaleti bağlamında mevcut olayları ve olasılıkları alanyazın ışığında incelemekte ve Türkiye’de olası insan hareketliliğinin farklı boyutlarını tartışmaktadır. Göç çalışmaları ve iklim krizi kapsamında ele alınan insan hareketliliği ya da hareketsizliği konusu, toplumsal dönüşüm ve değişim perspektifinden analiz edildiğinde sosyo-ekolojik açıdan daha anlamlı ve bütüncül bir değerlendirmeyi gözler önüne serebileceği iddia edilmektedir. Bu temel argümana ilaveten, mevcut raporlar ve alanyazın çerçevesinde Türkiye’de iklim krizine dayalı potansiyel insan hareketliliği ve hareketsizliğinin yakın gelecekte daha fazla gündeme gelmesi öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Krizi, Göç, İklim Hareketliliği, İklim Hareketsizliği, İklim Adaleti.

¹ Makale Geliş Tarihi: 12.04.2023 Makale Kabul Tarihi: 26.04.2023

² Doktora Adayı, Sosyoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, baris.sever@metu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-1851-7353

Review Article

An Evaluation on the Possibilities of Human Mobility and Immobility Regarding the Climate Crisis in Turkiye

Abstract

This paper focuses on the possibilities of human mobility in Turkey directly or indirectly related to the effects of the global climate crisis. Based on a literature review and grey literature with various sources and news on the subject, the paper examines current events and possibilities within the context of the climate crisis and climate justice in the light of the literature, and discusses various dimensions of possible human mobility and immobility in Turkey. It is argued that the issue of human mobility or immobility in the context of migration studies and climate crisis could be analyzed from a social transformation perspective for a better understanding of socio-ecological and holistic evaluation. In addition to this central argument, within the framework of existing reports and literature, it is anticipated that potential human mobility and immobility based on the climate crisis in Turkey will come into the spotlight more in the near future.

Keywords: Climate Crisis, Migration, Climate Mobility, Climate Immobility, Climate Justice

Giriş

İçerisinde bulunduğu tarihsellik ve bağlam, kısa vadedeki düzensiz ve orantısız yıkıcı etkileri ve uzun vadede yaratacağı olağanüstü durum nedeniyle güncel iklim değişikliği sıklıkla “iklim krizi” olarak adlandırılmaktadır (Archer ve Rahmstorf, 2010; Grear, 2015; Carrington, 2019; Chen ve Işıkara, 2019). İklim krizi, doğa ve mühendislik bilimlerinden sosyal bilimlere uzanan geniş bir yelpazede pek çok araştırmanın konusu olmaya devam etmektedir. Bu yelpazenin sosyal bilimler ve disiplinler arası/ötesi çalışmalar ekseninde öne çıkan boyutlarından birisi, iklim krizinin göç ve insan hareketlilikleriyle olan karmaşık ilişkisidir. İklim kriziyle ilişkili göç ve insan hareketliliği temel anlamda çevresel bir faktör olarak iklime bağlı şartların değişerek temas halinde olduğu yaşamsal ve toplumsal dinamikleri etkilemesi yoluyla insanları yerinden etmesi, göç etmeye ve hareket halinde olmaya zorlaması veya teşvik etmesidir (Castles, 2002; Zellentin, 2010; Ilık-Bilben, 2021). İklim krizinin yarattığı etkiler doğrultusunda dünyanın pek çok yerinde aşırı hava olaylarının niceliğinde ve şiddetinde artışlar hissedilmektedir (Yale School of The Environment, 2020; Pidcock ve McSweeney, 2022). Bu artışların yanı sıra meydana gelen düzensiz yağış rejimleri, buzulların erimesi, okyanus ve deniz suyu seviyesinin yükselişi, ağırlaşan kuraklık ve çölleşme, devasa orman yangınları, beşeri faktörlerin etkisi altında yoğunlaşan afetler ve felaketler gibi olaylar doğrudan veya dolaylı olarak aniden gelişen ve uzun erimli süreçlere yayılan göç ve insan hareketliliğine/hareketsizliğine sebep olabilmektedir (Walker, 2021; Zickgraf, 2021; Benveniste, Oppenheimer ve Fleurbaey, 2022; Yee, Piggott-McKellar, McMichael ve McNamara, 2022). Örneğin çok şiddetli bir kasırga birkaç saat içerisinde insanları yerinden ederken, tarımsal havzalarda kuraklık nedeniyle veya ada ülkelerinde su seviyesinin uzun yıllara dayalı yükselişiyle arka planı yavaş yavaş gelişen göçlerden ve insan hareketliliğinden bahsedilebilmektedir (UNHCR, t.y.; Yonetani, 2016). Fakat bu dar tanım ve verilen örnekler çoğu zaman iklim kriziyle ilişkili göç ve insan hareketliliğinin/hareketsizliğinin farklı boyutlarını anlamakta yetersiz kalmaktadır. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, belirli bir göç hareketinin tamamen iklimsel sebeplere bağlı olduğunu iddia etmek okuyucuyu bütüncül bir değerlendirmeden uzak tutma riskini barındırır. Nitekim göç ve insan hareketliliğine ya da hareketsizliğine aynı anda etki eden ve iklim krizinden kaynaklı gelişmelerle iç içe geçmiş toplumsal, psikolojik, ekonomik, kültürel, siyasi ve yönetsel dinamikler de söz konusu olabilmektedir (Boas, Wiegel, Farbotko, Warner ve Sheller, 2022, s. 4-5). Böylelikle iklim hareketliliği ve hareketsizliğine dair ağırlıklı olarak, mevcut yapısal koşulların da etkisi altında çok yönlü, kesişimsel, ilişkisel ve diyalektik faktörlerin etkileşimde olduğu durum ve süreçler karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle son yıllarda göç ve insan hareketlilikleri kapsamında yapılan araştırmalar doğrudan veya dolaylı olarak iklim krizi ile bağlantılı göçler, hareketlilikler ve hareketsizliklere dikkat çekici bir düzeyde yer vermeye başlamıştır. Benzer bir doğrultuda bu makale, etkisini arttıran iklim krizinin Türkiye ekseninde ilişkide olduğu mevcut/olası

insan hareketliliği ve hareketsizliğine yönelik bir bakış fırsatı sunacaktır. Alanyazın incelemesine dayanan bu yazıda, mevcut/olası durumların Türkiye özelinde yapılacak kısa bir değerlendirmesi için akademik çalışmaların yanı sıra destekleyici nitelikteki güncel haber ve raporları kapsayan gri literatürden de yararlanılmıştır.

Yöntem

Bu makale, Türkiye bağlamında iklim krizinin mevcut/olası insan hareketliliği ve hareketsizlikleri ile ilişkisini alanyazındaki mevcut tartışmalar ışığında incelemektedir. Bu incelemede mevcut kavramlar ve kuramsal tartışmaların yanı sıra literatür ile olası/mevcut gelişmeleri ilişkilendirmek için konuya dair yayınlanmış çeşitli bilimsel çalışmalardan, kurumsal raporlardan, verilerden ve gazete haberlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca bu araştırma için “kuramdan-önce-araştırma” ve “araştırmadan-önce-kuram” şeklinde çizgisel ilerleyen araştırma modellerini kapsayan ve ötesine geçen Berg’in (2000, s. 18-19) “spiral yaklaşımı”ndan (spiraling approach) faydalanılmıştır. Bu yaklaşım gereği süreç boyunca döngüsel veya sarmal diyebileceğimiz bir yöntemle hareket edilerek, makalenin bölümleri arasında eşgüdümlü ve eşzamanlı bir kurgu ve yazım süreci gözetilmiştir. Bu makale ile alanyazın çerçevesinde Türkiye’deki mevcut gelişmelerin değerlendirilmesi ve iklim krizi bağlamında olası insan hareketliliği ve/veya hareketsizliğinin farklı boyutlarının tartışmaya açılması amaçlanmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Göç çalışmaları kapsamında ele alınan iklim kriziyle ilişkili yer değiştirme veya yerinden edilme durumlarına yönelik süreçler, genellikle ülke içerisinde veya uluslararası göç, zorunlu göç, isteğe bağlı göç, planlı yeniden yerleştirme, afet esnasında tahliyeler ve insan hareketliliği/hareketsizliği gibi kavramlarla tanımlanmaktadır (Advisory Group on Climate Change and Human Mobility, 2015; de Sherbinin vd., 2022). Mevcut çalışmalar, iklim krizi bağlamında meydana gelen göç hareketlerinin ağırlıklı olarak ülke içinde ve insan hareketliliği kapsamında gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır (Sakdapolrak vd., 2015; Boas vd., 2019; Wiegel, Boas ve Warner, 2019; Cundill vd., 2021). Aynı isimler çalışmalarında iklim krizi bağlamında insan hareketliliği ile beraber hareketsizlik kavramını ve bu kavrama yönelik koşulların hareketlilik açısından önemini ve benzerliğini vurgulamaktadır. Özellikle hareketsizlik kavramının göç ve hareketliliği doğuran, sürdüren ve yeniden üreten koşullar çerçevesinde yeteri kadar dikkate alınmadığına işaret edilirken (Schewel, 2019: 328), bu kavramın incelenmesi muhtemel vaka ve süreçler üzerinden göç çalışmaları alanyazınına önemli bir katkı sunması beklenmektedir.

Hareketlilik ve Hareketsizlik

İnsan hareketliliği ekseninde ele alınan “hareketlilik” kavramı, göç çalışmalarının kavram setleri kapsamında belirli birtakım örüntü ve süreçleri anlamlandırmada sıkça kullanılmaktadır. Bauman’ın (2000) “akışkan modernite” olarak nitelendirdiği döneme referansla, düşüncenin, bilginin, ideolojilerin, temsil ve imajların, anlamların,

sermayenin, sosyal ağların ve beraberinde risklerin ve fırsatların yoğun bir dolaşıma girmesine paralel olarak insan hareketliliği de oldukça yüksektir. Genel anlamıyla göç, mekânsal ve toplumsal anlamda yaşam koşullarını önemli ölçüde değiştiren, belirli bir yerden başka bir yere doğru gerçekleştirilen ve tamamlanmış veya tamamlanmak üzere yola çıkılan bir hareketi temsil etmektedir (Nagel ve Boyle, 2020, s. 82). Hareketlilik ise günlük yaşam hareketliliğini de içerek şekilde ölçeksel olarak yerelden yerele veya yerelden küresel mesafelere uzanabilen, farklı bölgeler arasında devamlılığı olan, toplumsal mücadele ve değişim süreçleriyle iç içe geçmiş bir dolaşım halidir (Gray, 2016). Öyle ki, Nail (2015, s. 235) “Göçmen Figürü” adlı kitabında hareketin politikası olarak tanımladığı kinetik siyaset³ kuramına referansla “göçmen”in belirli kategorilere veya kimliklere indirgenemeyecek bir yapıyı olduğunu savunmaktadır. Bir diğer deyişle göçmenin hareketliliği sarmalayan toplumsal yapı ve sosyal ağların ilişkiselliği kapsamında farklı statü ve pozisyonlara sahip, hareket halinde bir aktör olduğu aktarılmaktadır. Nail (2018) aynı zamanda, hareketlilik bağlamında hem toplumsallığın ve tarihselliğin etkililiğine hem de göç edenin bu koşullarla olan dinamik etkileşimine işaret etmektedir. Bu hareketlilik süreçlerini etkileyen ya da süreçlerin etkilediği bağlam da kinetik siyaset modelinde yer alan göçmenlik halinden çok farklı değildir. Benzer şekilde, de Haas (2021, s. 30) da toplumsal aktör ve yapısal koşullar arasındaki karmaşık ilişkilenebilirliği göz ardı etmeyen istekler-kabiliyetler çerçevesiyle insan hareketliliğinin toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinden bağımsız ele alınamayacağını ortaya koymaktadır.

Çok boyutlu süreçlerin analizine dair hareketlilik kapsamındaki çalışmalar önemli bir alan açmakta ve özgün bir perspektif sunmaktadır. Büscher ve diğerleri (2016), toplumsal araştırma ve toplumsal gelecek bağlamında hareketliliğin kesişimselliğini inceledikleri çalışmalarında, hareketliliğe dair alanların farklı epistemolojik çerçeveleri birbirine bağlamasını ve araştırmacıları karmaşık olay ve olgulara yeni bir disiplinler sonrası (post-disciplinary) yaklaşımla eğilmeye teşvik etmesini ön plana koymaktadır. Sirkeci ve Cohen (2015, s. 9) ise göç hareketlerinin çok boyutlu ve devamlılık gösteren niteliklerinden dolayı çalışmalarında “hareket”, “hareketli” ve “hareketlilik” gibi kavramlara daha fazla yer verme eğiliminde olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu bakış açısıyla göç “tamamlanmış bir yer değiştirme hareketi” olarak felsefi ve sosyolojik açıdan sorgulanmaya açık hale gelmektedir.

Göç çalışmalarında yer alan insan hareketliliği, eleştiriye açık bir halde (Bakewell, 2021) “isteğe bağlı” ve “zorunlu” olarak iki ayrı kategoride incelenebilmektedir. Genel hatlarıyla toplumsal koşulların ve süreçlerin, bu koşulları ve süreçleri deneyimleyen toplumsal aktörlerle iç içe geçmiş ilişkileri sarmalında; aktör durumundaki kişi, grup ve toplulukların buldukları yerden başka yerlere yaşamsal, toplumsal ve siyasal arzuları doğrultusunda

---

³ Toplumsal anlamda hareketin ve devinimin analizini ve kuramını ortaya koyan bu yaklaşım (kinopolitics or social kinetics), toplumları ve toplulukları durağan birimler veya yapılar olmaktan ziyade, öncelikli olarak hareketin ve devinimin rejimleri çerçevesinde ele almaktadır (Nail, 2015, s. 24).

hareket etme hali “isteğe bağlı hareketlilik” olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan yaşamsal, toplumsal ve siyasal ihtiyaçların karşılanması adına hareket etmeye mecbur bırakılan/kalan insanların ve toplumsal grupların, hareket halinde oluşları da “zorunlu hareketlilik” olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu belirgin betimleyici ayırım, günlük yaşam pratikleri ve karar alma süreçleri açısından iç içe geçebilmektedir (Carling ve Collins, 2018; Erdal ve Oeppen, 2018). Daha önce bahsedilen toplumsal aktör, sosyal ağlar ve yapısal koşullar arasındaki karmaşık ve katmanlı ilişkilere rağmen, ortaya konan isteğe bağlı–zorunlu ikiliği, bu makalenin iklim krizi bağlamında açmaya çalıştığı tartışma açısından dikkate alınabilir. Ancak sosyal ilişkiler ve politikalar açısından yeterince kapsayıcı olmaması nedeniyle bu ikiliğin yaratabileceği “göçmen ya da mülteci” ayırımı eleştirilen bir unsur olarak literatürde yerini almıştır (Carling, 2023). Nitekim yazar, hareketlilik süreçlerine dahil olan aktörlerin ne ölçüde isteğe bağlı ve zorunlu hareket ediyor oluşunun zaman, mekân ve bağlam üçgeninde döngüsel ve ilişkisel olarak değişebileceğini kabul etmektedir. Benzer şekilde çeşitli kaynaklar göç hareketlerine dair kısıtlamaların ve tercihlerin aynı anda ve farklı frekanslarda etkileşimde bulunmalarından yola çıkarak, isteğe bağlı ve zorunlu göçler arasında çok açık bir kuramsal ayırım olamayacağını belirtmektedir (van Hear, 1998; Carling, 2002). Bu doğrultuda kuramsal ve kavramsal olarak net bir ayırım belirtmekten ziyade, iklim hareketliliği ve hareketsizliğinde isteğe bağlı olan ve zorunlu kılan süreçleri bir arada ve toplumsal dönüşüm/değişim bağlamında ele almak ve anlamlandırmak oldukça önemlidir.

Güncel çalışmalarda sıkça kullanılan “hareketsizlik” kavramı da göç çalışmaları içerisinde hareketlilik yaklaşımları kadar önemli olmaya adaydır. Bu yaklaşımın temel nedeni ise, hareketsizliğin, hareketlilik kavramıyla beraber kullanışlı bir ikilik yaratmasından ziyade, hem göç ve hareketlilikle olan ilişkisinin hem de göç ve hareketliliği doğuran ve sürdüren toplumsal koşulların ve bu koşullarla etkileşim halinde olan aktörlerin daha bütüncül bir şekilde kavranmasına olanak tanınmasıdır. Schewel’in (2019, s. 328) göç çalışmalarındaki yaygın hareketlilik eğiliminin ötesine geçme çabası olarak okuyabileceğimiz “hareketsizliği anlamak” adlı makalesinde, göç hareketlerini meydana getiren ve sürdüren tüm ilişkisel güçlerin etkileşiminde hareket etmeyene veya edemeyene yöneltilen bir bakış vardır. Bu bakış kişisel, grupsal ve toplumsal güçlerin, hareketi tetikleyen koşullara karşı pozisyonunu incelemesinin yanı sıra, yapısal veya yapının içerisinde/ötesinde gelişen faktörlerin hareketi kısıtlaması bağlamında hareketsizliğe mecbur kalma hallerine de odaklanmaktadır. Ezcümle, benzer koşullar ve mekânsallıklar içerisinde yer alan toplumsal aktörlerin bir kısmı hareket halindeyken bir kısmının neredeyse hiç hareket etmemesi veya edemiyor oluşu hareketsizliğin kapsama alanına girmektedir. Bu yaklaşım bir yanıyla tartışmayı hareketlilik ilişkilerinde hakkaniyetin ön plana çıktığı hareketlilik adaleti (mobility justice) çerçevesine doğru çekmektedir (Everuss, 2019). Nitekim hareketsizlik ya da göç edememe durumu toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinden bağımsız ele alınamayacak, dinamik ve farklı boyutlara sahip bir süreçtir.

Bauman'ın akışkan modernitesindeki hareketliliğe dair koşullar, hareketsizlik içerisinde yer alan toplumsal aktör ve grupları da sarmalamaktadır. Bauman'ın (1998) diyalektik ve ilişkiyel yaklaşımı adil olmayan küresel bir hareketlilik sisteminin yoksul, ötekileştirilmiş, tecrit edilmiş ve dezavantajlı grupların hareketsizliği üzerinden yeniden üretildiğine ve bu sistemin, bahsedilen toplumsal grupların hareketsizliğini yeniden üretecek mekanizmalar üzerinde yükseldiğini işaret eder. Bir diğer deyişle, tarihsel olarak ülke içerisinde ve küresel/ bölgesel hareketlilikler açısından ayrıcalıklı konumda olan toplumsal grupların sahip olduğu ayrıcalık ve hegemonya, hareketsiz kalmaya mecbur bırakılmış ve zorunlu hareketliliği deneyimlemiş grupların toplumsal koşullarından beslenmeye devam etmektedir. Bahsedilen ayrıcalık ve hegemonya, Sassen'in (2002) değindiği hareketsizlik sistemleri üzerine kurulurken ve bu sistemleri sürdürürken, verili çerçevedeki hareketliliğe dinamizm kazandıran ve iklim krizini alevlendiren aşırı fosil yakıt tüketiminin ülkeler arası, ülke içerisindeki ve küresel çapta toplumsal gruplar ve bireyler arası eşitsizliklerden besleniyor olması iddia edilen bir diğer durumdur (Arcaya ve Gribkoff, t.y.; Chancel, 2022; İslam ve Winkel, 2017). Bu durum doğrudan iklim adaletiyle ilişkilidir. Buna paralel olarak, Sheller ve Urry (2006, s. 210) yeni hareketlilikler paradigması adlı çalışmalarında Sassen'e (2002) referansla, akışkanlıkta ve hareketlilikte doğrusal bir artışın yaygın hareketsizlik sistemlerinin oluşmadığı bir yerde mümkün olamayacağını ileri sürer. Bu bağlama ilişkin olarak, Everuss (2019, s. 132) hareketlilik adaleti çerçevesini sunan iki önemli eseri⁴ incelediği çalışmasında, hareketlilik adaletsizliğinin çok katmanlı oluşunu ve hareketlilik kapsamında verilen hak mücadelesinin altını çizmektedir. İklim krizi bağlamında insan hareketliliği ve hareketsizliği iklim adaleti yaklaşımıyla birlikte bu çerçeveye oturmaktadır.

Hareketsizliğin bir diğer boyutunda ise de Haas (2021, s. 22-23) istekler-kabiliyetler yaklaşımında sunmuş olduğu hareketsizlik kategorilerine yer vermektedir. Bu çerçeve her ne kadar isteğe bağlılık ve zorunluluk kavramları ekseninde bir gri alana işaret etse de, de Haas (a.g.e.) hareketlilik özgürlüğü açısından hareketsizliği isteğe bağlı (voluntary), kabullenici (acquiescent) ve zorunlu (involuntary) olarak gruplandırmaktadır. Bu çerçeveye göre bahsedilen kavramlar doğrultusunda incelenen vakalar, bireysel eğilimlerden yapısal düzeye uzanan etkileşimlerin toplumsal, ekonomik, kültürel, coğrafi ve siyasi unsurlarıyla birlikte toplumsal değişim bağlamında analize dahil edilmektedir.

Burada sunulan kuramsal ve kavramsal arka plana dayanarak bu makalede "isteğe bağlı hareketsizlik" kavramı göç ve insan hareketliliğinin yaşandığı bir bağlamda toplumsal aktörün veya aktörlerin farklı nedenlerle bulunduğu yerde kalmayı tercih etmesi/edebilmesine referans vermektedir. "Zorunlu hareketsizlik" kavramı da benzer koşullarda bireylerin, hane halklarının ve diğer toplumsal grupların hareket etmeye dair motivasyonu veya zorlayıcı sebepleri mevcutken bulunduğu yerden çıkamama/hareket edememe hali olarak tanımlanmaktadır.

⁴ Mimi Sheller'in Hareketlilik Adaleti (Mobility Justice) adlı eseri ve Nancy Cook ile David Butz'ın editörlüğünü yaptığı Hareketlilikler, Hareketlilik Adaleti ve Toplumsal Adalet (Mobilities, Mobility Justice, and Social Justice) adlı derleme çalışma.

Son olarak, Schewel'in (2015, 2020) literatüre kazandırdığı "kabullenici hareketsizlik" (acquiescent immobility) ise bulunduğu yerin koşulları nedeniyle hareketliliğe yönelme veya göçe zorlanma potansiyeli olan birey ve grupların harekete geçme motivasyonundan ve bu hareketi mümkün kılacak tüm kaynak ve kapasitelerden yoksun olmasını anlatmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere, bu belirgin betimleyici ayrımlar günlük yaşam pratikleri ve karar alma süreçleri açısından bir arada etkili olabilecek şekilde tahayyül edilebilir. Buraya kadar çizilen kuramsal ve kavramsal çerçeve doğrultusunda bir sonraki bölüm, iklim krizi bağlamında insan hareketliliği ve hareketsizliğini ele almaktadır.

İklim Krizi Bağlamında İnsan Hareketliliği ve Hareketsizliği

Çevresel bir faktör olarak iklime bağlı şartların değişerek, temas halinde olduğu yaşamsal ve toplumsal dinamikleri etkilemesi yoluyla insanları hareket halinde olmaya zorlaması veya teşvik etmesi iklim hareketliliği (climate mobilities) olarak tanımlanırken, aynı bağlamda insanların mevcut koşullara yönelik direnç göstererek hareket etmemesi veya mevcut koşullardan dolayı hareket edememesi iklim hareketsizliği (climate immobilities) olarak adlandırılmaktadır (Cundill, 2021; Ilık-Bilben, 2021; Boas vd., 2022; de Sherbinin vd., 2022). Daha geniş bağlamda ise iklim hareketliliği ve hareketsizliğinin farklı boyutları ele alınmaktadır. Bu boyutlardan birisi hareketin veya hareketsizliğin nasıl oluştuğuna ve gelişim sürecindeki hızına odaklanmaktadır (Szaboova ve Colón, 2020; Adamo vd., 2021; Frontiers in Climate, 2023; UNFCCC, t.y.). İklim hareketliliği veya hareketsizliğinin oluşum süreci, aniden gelişen (sudden-onset) veya uzun erimli (slow-onset) süreçlerde etkisini hissettiren iklim krizi olaylarına ve bu olayların beşeri sistemlerle iç içe geçmiş çok yönlü sonuçlarına dayanmaktadır (Sammonds, Shamsudduha ve Ahmed, 2021, s. 57; Dedial, 2022). Aniden gelişen ve uzun erimli süreçlere dayanan iklim krizi etkileri açısından Afrika, Güneydoğu Asya, Orta Asya, Orta Doğu, Güney Amerika, Karayipler ve Pasifik Kıyıları gibi iklim eksenli afet riskinin yüksek olduğu, özellikle küresel güneyde yer alan pek çok bölge örnek verilebilir (Eckstein, Künzl ve Schäfer, 2021). Anadolu coğrafyası ve Akdeniz havzası üzerinden olası vakalara örnek olarak kuraklık gibi uzun erimli süreçlerle mücadele eden ve bu süreçlere uyum sağlamaya çalışan bölgelerin, aynı zamanda sıklığı ve şiddeti artan bir şekilde aşırı hava olaylarına maruz kalması gösterilebilir (Dünya Gazetesi, 2014; Duvar Gazetesi, 2017; IPCC, 2022; İklim Haber, 2023). Benzer gelişmelerin yakın gelecekte ve içerisinde bulunduğumuz yüzyılın geri kalan kısmında, Türkiye'nin pek çok bölgesinde iklim hareketliliği ve hareketsizliği dinamiklerini etkilemesi düşünülebilir (Čadež ve Hevia, 2016; IPCC, 2022). Gemenne, Zickgraf, Hut ve Betancourt (2021, s.7) iklim değişikliğinin insan hareketliliğini karmaşık yollarla etkilediğini gösterdikleri çalışmalarında Seneviratne ve diğerlerine (2012, s. 115) atıfla iklim değişikliğinin siklon, kasırga, sel ve devasa orman yangını gibi aniden gelişen tehlikelere karşı insan topluluklarının artan kırılganlığına işaret etmektedir. İklim kriziyle ilişkili olarak aniden gelişen tehlike, afet ve felaketler, gerçekleştiği yerde toplumsal ve mekânsal koşullar, sosyo-ekonomik sınıfsallık ve tabakalaşma, aktörlerin tercihleri, altyapı sistemleri, afet hazırlığı ve yönetimi gibi

faktörle etkileşime geçmektedir. Bu etkileşimlerin ağırlıklı olarak yerinden edilmeleri içeren insan hareketliliğine aniden sebep olabileceği öngörülebilir.

İklim krizinin yarattığı sosyo-ekolojik sonuçların bir diğer boyutunda ise benzer bir karmaşıklıkta beşeri faktörlerle etkileşmekte olan uzun erimli iklim krizi etkilerini görmekteyiz (Piquet, Péroud ve de Guchteneire, 2011, s. 14; Eckstein, Hutfils ve Wings, 2018, s. 19). Genel anlamda bu sürecin en belirgin özelliği farklı ekosistemlerin kısa ve uzun vadede deneyimlemekte olduğu olağanüstü değişimlerdir. Artan sıcaklıklar, deniz seviyesinin yükselmesi, tuzlanma, okyanus asitlenmesi, buzulların erimesi, arazi bozulması, çölleşme ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi çevresel olaylar, iklim krizi etkisi altında uzun erimli olaylar olarak belirtilmiştir (van der Geest ve van den Berg, 2021). Uzun vadede etkisini arttıran bu olayların insan hareketliliği ve hareketsizliğiyle olan ilişkisi ise su kaynaklarının kullanımı, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, geçim kaynakları, sağlık problemleri, toplumsal cinsiyet rolleri, farklı coğrafyalarda ve mekânlarda iklim krizine yönelik adaptasyon, dirençlilik, mücadele, direniş ve dayanışma gibi farklı yaşamsal ve toplumsal bileşenleri kapsamaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü'nün (2008, s. 9) "göç ve iklim değişikliği" başlıklı raporuna göre, toplumsal hareketliliğin ve değişen finansal kaynakların etkisi altında iklim değişikliği koşullarına bağlı olarak kırılganlığı yüksek grupların göç ve hareketlilik kabiliyetleri ve kapasiteleri daha azdır. Bu grupların bahsedilen kapasite ve kabiliyet düşüklüğü tarihsel ve yapısal etkiler altında meydana gelirken, alanyazında doğrudan iklim adaleti perspektifine yer açmaktadır (Farbotko vd., 2022). Bahsedilen toplumsal ve finansal faktörler iklim krizi bağlamında toplumsal cinsiyet, yaş, ırk, kırsallık, kır-kent ilişkileri, tarımsal faaliyetler, sosyo-ekolojik algı ve beklentiler, sosyo-ekonomik ve -demografik açıdan hane halkı dinamikleri vasıtasıyla hareketlilik ve hareketsizlik üzerindeki ayrıştırıcı etkilerini ortaya çıkarmaktadır (IOM, 2019; IPCC, 2022; Thalheimer, Choquette-Levy ve Garip, 2022). İklim krizine ve bu krizin yoğunlaşmasına ağırlıklı olarak sebep olan ayrıcalıklı ve egemen toplumsal gruplar, topluluklar ve toplumlar, yukarıdaki ayrıştırıcı bileşenler açısından daha az kırılgan olanı temsil etmektedir (Harlan vd., 2015; Schapper, 2018). Toplumsal açıdan ayrıcalıklı ve tarihsel olarak sera gazı emisyonlarından önemli ölçüde sorumlu olan ayrıcalıklı ve egemen kesimlerin, iklim krizi etkilerine karşı daha korunaklı olması öngörülebilir (Macquarie, 2022). Bu açıdan bakıldığında toplumsal hiyerarşilerin iklim krizi çerçevesinde incelenmesi, iklim adaleti çerçevesinin bir özetini gözler önüne sermektedir. Bu çerçeve doğrultusunda toplumsal eşitsizliklerden dolayı daha savunmasız olan gruplar, göç ve hareketlilik/hareketsizlik süreçleri esnasında dezavantajlı konumlarını sürdürebilir.

İklim krizi bağlamında göç ve insan hareketliliği/hareketsizliği süreçlerini ele alan çalışmaların bir diğer yüzü, yaşanacak göç hareketlerinin ülkelerin kendi sınırları içerisinde mi yoksa sınırlar ötesinde mi gerçekleşeceğine

odaklanmaktadır. Mevcut çalışmaların bir kısmı “iklim göçü” ve “iklim mülteciliği” kavramları doğrultusunda ortaya çıkan göç ve hareketliliğin uluslararası ekseninde gerçekleşeceğini öngörmektedir (Berchin, 2017; Piguet vd., 2018; Lustgarten, 2020; IOM, t.y.). Öyle ki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC), sınırlar ötesi göç ve hareketlilik açısından iklim değişikliği, insan hakları ve insan hareketliliği bağlantısını resmi olarak kabul etmektedir (Platform on Disaster Displacement ve OHCHR, 2018). Öte yandan, bu makaleye de yön veren diğer yaklaşım, iklim krizi bağlamında gerçekleşecek insan hareketliliğinin öncelikle ülkelerin sınırları içerisinde, çok boyutlu ve dinamik bir sürece sahip olacağını iddia etmektedir (Sakdapolrak vd., 2015; Boas vd., 2019; Wiegel vd., 2019; Cundill vd., 2021; Boas vd., 2022). İklim krizi etkilerinin en yoğun yaşandığı bölgelerde dahi iklim tek başına bir etken olmaktan uzaktır (Cundill vd., 2021). Daha önce de belirtildiği üzere toplumsal, politik, coğrafi ve mekânsal koşulların içerdiği pek çok beşeri faktör hesaba katılmalıdır. Çok boyutlu bir süreç yaratan bu durumun özellikle ülke sınırları içerisinde farklı türde iklim hareketliliği ve hareketsizlikleri yaratması beklenebilir. Mevcut ve tahmini istatistikler de iklim göçü ve hareketliliğinin ülke sınırları içerisinde ağırlık kazandığını göstermektedir (Beyer ve Milan, 2022). Bu yaklaşımların ötesinde iklim hareketliliği ve hareketsizliği özellikle sınır bölgelerinde çok daha karmaşık bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu anlamda sınırları birbirine yakın ikiden fazla ülkenin dahil olacağı ve buna rağmen “yerel” olarak adlandırılacak hareketliliklerin olabileceğini de not düşmek gerekir. Bu yaklaşımlar çerçevesinde bir sonraki bölümde iklim kriziyle ilişkili olarak Türkiye’deki mevcut/olası hareketlilik ve hareketsizlik tartışılmaktadır.

Türkiye Özelinde Mevcut Durum ve Olasılıklar

Ülke İçinde Yerinden Edilmiş İnsanları İzleme Merkezi (IDMC) ve Norveç Mülteci Konseyi’nin (NRC) beraber hazırladıkları rapora göre 2020 yılında afet kaynaklı yerinden edilen insan sayısının 31 milyon olduğu, bu sayının 30 milyonunun hava olaylarıyla ilişkili olarak yer değiştirdiği tahmin edilmektedir (IDMC, 2021). İklim kaynaklı yerinden edilmeleri ve hareketliliğin öngören IDMC’nin geliştirdiği hesaplama yöntemine, uzun erimde etkili olan kuraklık da dahil edilmiştir (a.g.e.). Bu makalede Türkiye’de iklim krizi etkisi altında yaşanan göç ve hareketliliklere dair net bir sayı verilemese de hem IDMC raporu hem de mevcut çalışmalar, süregiden koşullar çerçevesinde iklim hareketliliği ve hareketsizliğini deneyimleyecek insan sayısının artacağını öngörmektedir (Yurtcanlı-Duymaz, 2019; Türkeş, 2021; Gören ve İçduygu, 2023). Nitekim iklim krizi etkilerine ilişkin bazı projeksiyonlara göre Akdeniz havzasında ve Türkiye özelinde yıllar içerisinde değişen iklim örüntülerine bağlı olarak aşırı hava olaylarının ve kuraklığın şiddetlendiği görülmektedir (CMCC, t.y.; Lionello vd., 2014; Lange, 2020; Pilevneli, Çapar ve Sánchez-Cerdà, 2023; WMO, 2023). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli’nin (IPCC) yakın tarihli raporları da Akdeniz havzasında küresel ortalamanın üzerinde öngörülen bir ısınma ile yoğunluğu artan ve artacak olan aşırı hava olaylarına işaret etmektedir (IPCC, 2014; IPCC, 2022).

Akdeniz havzasının yanı sıra İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Konya havzası da kuraklık, çölleşme ve aşırı hava olaylarının, farklı mikro iklimlerle ve beşeri faktörle çeşitli frekanslarda ve döngülerde etkileşimde bulunduğu bir bölge olarak dikkat çekmektedir (Katsuhiko ve Makoto, 1997; Kuş, 2019, s. 15; Özgür, 2019, s. 97-101; Ocak, 2022). Lelandais'nin (2016) Konya ili kapsamında gerçekleştirdiği araştırmasına göre sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve iklim krizi etkileri bölgedeki çiftçileri bir adaptasyon biçimi olarak insan hareketliliğine ve dolayısıyla eşitsizliklerin yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Ayrıca Lelandais, Konya ovasındaki göç ve insan hareketliliği eğilimlerinin, tarım sektörü eksenli sosyo-ekonomik refahın adil olmayan dağılımına doğrudan bağlı olduğuna işaret etmektedir (a.g.e.). Bu öngörüler doğrultusunda iklim eksenli göç ve hareketliliği deneyimleyen çiftçiler ve kırsal haneler gibi toplumsal aktörlerin ağırlıklı olarak zorunlu hareketlilik biçimini deneyimledikleri iddia edilebilir. Ayrıca, iklim adaleti kapsamında ele alınan iklim krizi etkileri ve buna yönelik geliştirilen (veya geliştirilemeyen) adaptasyon stratejisi ve planları incelendiğinde (Juhola vd., 2022, s. 611-612), tarımla uğraşan dar gelirli hane halklarının bir iklim adaletsizliği ile karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Destek ve dayanışma mekanizmalarının yeteri kadar mevcut olmadığı, kayıp ve zararların iklim krizine ağırlıklı olarak sebep olan sera gazı emisyonu yüksek ülkeler, toplumsal sınıflar ve ayrıcalıklı toplumsal gruplar tarafından karşılanmadığı (Adelman, 2016; Boyd vd., 2021) ve sosyo-ekonomik eşitsizliklerin genişlediği bir düzlemde bir adaptasyon biçimi olarak gerçekleştirilen iklim hareketliliğinin mevcut sosyo-ekolojik adaletsizlikleri derinleştireceği iddia edilebilir.

Lelandais'in (2016) doğrudan yer vermediği ama bir ipucu olarak sunduğu boyut ise iklim hareketsizliğidir. Bölgedeki toplumsal cinsiyet yaklaşımları, yaş gruplarına ve engellilik durumlarına dair dezavantajlılıklar ve hareketliliğe dair sınırlı kaynakların varlığı olası insan hareketsizlikleri için önemlidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kapsamında kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, mülteciler, dar gelirli, kırsal haneler ve toplumsal koşulların farklı veçheleri bağlamında dezavantajlı toplulukların potansiyel hareketliliğinin diğer gruplara nazaran kısıtlı olabileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla iklim ve hareketlilik adaleti tartışmaları kapsamında (OHCHR, t.y.; Shepard ve Corbin-Mark, 2009; Tschakert ve Neef, 2022; Farbotko vd., 2022), çevresel ve toplumsal koşullar göz önüne alınırsa İç Anadolu Bölgesi'nin farklı yörelerinde pek çok vakanın gündeme geldiği ya da gelebileceği öngörülebilir. Bu öngörüler diğer bölgeler için de genişletilebilir. Nitekim Türkiye'nin Akdeniz, Ege, Marmara, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin özellikle tarımsal ve/veya göl ekosistemlerine sahip alanları aşırı sıcaklara, kuraklığı ve düzensiz yağış rejimlerine karşı kırılganlaşmaktadır (Sezgin, 2022). Nitekim Özertan ve arkadaşları (2016), aşırı hava olaylarının Türkiye çapında etkisini arttıracaklarını ve tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan düşük gelirli kırsal yerleşkelerin iklim krizinden yüksek oranda etkileneceğine işaret etmektedir.

Karadeniz Bölgesi'ne dair resmi raporlar da 2000'li yıllardan itibaren aşırı yağış, sel, heyelan ve taşkınlar başta olmak üzere iklim kriziyle ilişkili afetlerin sıklığı ve şiddetinde önemli artışlar yaşandığına işaret etmektedir

(MGM, t.y.; Türkeş, 2012; TEMA Vakfı ve WWF-Türkiye, 2015; MGM, 2021; T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021; Doruk, 2022; MGM 2022). İklim krizi, çevresel tahribat ve bunlarla etkileşim içerisindeki beşeri faktörler, insan hareketliliğinin en önemli nedenleri arasında sayılırken, aşırı hava olayları ve ilişkili afetlerin yerinden edilmelere ve zorunlu göç hareketlerine yol açtığı bilinmektedir (IDMC, t.y.). Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde iklim krizi etkilerinin beşeri sistemlerle olan etkileşimi doğrultusunda, son yıllarda sıklığı ve şiddeti artan aşırı hava olayları ve meteorolojik afetler yaşanmaktadır. Bölgede özellikle son yıllarda sel, taşkın, şiddetli yağış ve heyelan gibi aşırı hava olaylarıyla ilişkili afetler ve bunların yaşam kaynaklarında yol açtığı etkiler çeşitli gazetelerde yer alırken (İklim Haber, 2019; Cumhuriyet Gazetesi, 2021; Kap, 2023) yerinden edilen insan sayısı ve oranında önemli bir artış beklenmektedir. Bu artışla birlikte, yerinden edilen veya afetler öncesinde önlem olarak yerini değiştiren insanların göç hareketleri bağlamında gerçekleştirdikleri hareketin yönü, kapsamı, süresi ve nasıl gerçekleştiği gibi bileşenler farklılık gösterecektir. Kimisi, bulunduğu yerdeki afet potansiyeli doğrultusunda sosyal ağlarını ve öz kaynaklarını kullanarak yerel bir yerleşkeden başka bir yerel yerleşkeye veya kent merkezine doğru hareket ederken, kimisi de merkezi ve yerel yönetimlerin aldığı kararlar doğrultusunda tahliyeler ve yeniden yerleştirmeler gibi zorunlu hareketlilik kapsamına girebilecek türde bir göç hareketine dahil olabilecektir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2018). Benzer çerçevede, hareket etmeyen ve edemeyen grupların varlığı da unutulmamalıdır. Kuramsal çerçevede belirtilen hareketsizlik türlerinin ne ölçüde ayrıştığı ve iç içe geçtiği, iklim kriziyle ilişkili aniden gelişen hava olaylarının öncesi, esnası ve sonrasındaki koşullarını kapsayacak şekilde yapılan görgül araştırmalarla ortaya konulabilir.

İklim kriziyle ilişkili aniden gelişen olayların toplum üzerindeki etkisi ve toplumsal olaylarla etkileşimini anlamak önemlidir. Örneğin, Karadeniz coğrafyasında sosyal ve ekolojik dengeye tehdit unsuru oluşturan kontrolsüz yapılaşma, hidroelektrik santraller (HES) ve ormansızlaşmanın aşırı hava olayları esnasında bölgede oluşan sel ve taşkınlardaki rolünü tayin etmek, siyasi ve idari açıdan yetkin aktörlerin sorumluluğunu hatırlatırken sürecin karmaşık ve çok boyutlu yapısına ışık tutar (Yüksek, Kankal ve Üçüncü, 2013; Kayır, 2015, s. 152-155; Çalışkan, 2020). Geçtiğimiz yıllarda yaşanan Bozkurt/Kastamonu felaketi güncel ve çarpıcı bir örnektir (Doruk, 2022). 11 Ağustos 2021'de bölgede yaşanan aşırı yağış ve sel felaketi ilçede büyük bir yıkıma sebep olurken bölgede yer alan HES'lerin yarattığı ekolojik tahribat, yağış esnasında baraj kapaklarının açılması, afet riski azaltımında ve yönetiminde yapılan hatalar, ilçenin içerisinde yer aldığı fiziksel yapı, kontrolsüz kentleşme ve benzeri diğer bileşenler gazete haberlerine yansımıştır (BBC Türkçe, 2021; Bianet, 2021; BirGün, 2021; Kelesoglu vd., 2023). Bu bağlamda yaşanan ve ilerleyen zamanlarda yaşanması beklenen iklim hareketliliği ve hareketsizliğinin, kuramsal çerçevede belirtildiği gibi ağırlıklı olarak ülke içerisinde, çok boyutlu ve dinamik bir süreçte gerçekleşmesi öngörülmektedir. Ayrıca, iklim adaletsizliğinin toplumsal adaletsizlik veçheleriyle kesiştiği noktalarda (Solomonian ve Di Ruggiero, 2021, s. 1-2) "kırılgan" olma hali yüksek ve sosyo-ekolojik hakları temin

edilmeyen insanların bu süreç içerisinde maddi ve maddi olmayan kayıplar yaşamaları diğer gruplara nazaran daha muhtemeldir. Nitekim Faist'in (2018) de işaret ettiği gibi iklim değişikliği koşulları ve algısı çerçevesinde gerçekleşen göç ve insan hareketliliği, siyasi iktisat bağlamında mevcut toplumsal dönüşümlerden ve bu dönüşümlere özgü dinamiklerden bağımsız ele alınamaz (Faist, 2018, s. 203). Göç çalışmaları kapsamında ele alınan insan hareketliliği ve hareketsizliği toplumsal dönüşüm ve değişim süreçleriyle birlikte okunduğu takdirde daha anlamlı ve bütüncül bir değerlendirme olanağı sunar.

Son olarak, bölgeyi sarmalayan coğrafi-beşeri faktörler ve aşırı hava olaylarının küresel adalet açısından tarihselliği, iklim hareketliliği ve hareketsizliği bağlamında aynı anda ve farklı ölçülerde etkili olmaktadır. Bu faktörler arası etkileşim hali sadece başlangıçta değil, hareket ve hareketsizlik sürecinde de insanların ve toplulukların gelecekteki yaşam koşullarını ve deneyimlerini etkilemektedir. İklim adaleti açısından, içerisinde bulunduğumuz köylerin, kentlerin, ülkelerin ve küresel sistemin ayrıcalıklı ve egemen gruplarından olmayan, kısa ve uzun vadeli krizlerde savunmasızlığı yüksek gruplar, iklim hareketi ve hareketsizliği açısından ihtiyaçları doğrultusunda önceliklendirilmiş bir şekilde desteklenmesi gereken toplumsal aktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Sonuç Yerine

Bu çalışmanın tamamlandığı gün okyanus yüzeyi ortalama sıcaklığının tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaştığı haberi yayımlandı (İklim Haber, 2023). Bu rekorun işaret ettiği ihtimallerden birisi şudur: Ekolojik denge geri dönülemez bir şekilde bozulmaya devam etmektedir. Bu tahribat sonucunda gelecek on yıllarda daha fazla insan ve yerleşkenin sıklıkla ve şiddetli bir biçimde iklim krizi etkilerine maruz kalarak iklim hareketliliği ve hareketsizliği süreçlerini deneyimlemesi olasıdır. Hem iklim hem de toplumsal adaletin kesişiminde yer alan iklim hareketliliği ve hareketsizliğinin çok boyutlu, ilişkisel ve süreç odaklı olması, toplumsal ve siyasi aktörlerin her düzeyde kapsayıcı yönelimlerle konuya yaklaşması gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hareketin ve hareketsizliğin öncesinde ve devamlılığında gelişen toplumsal dinamiklerin hesaba katılması ve buna ilişkin politikaların geliştirilmesi elzemdir.

Türkiye, bulunduğu coğrafya açısından her geçen gün iklim krizi etkilerini daha çok hissetmektedir. Ayrıca tarihsel olarak "medeniyetler beşiği" ifadesiyle adlandırılan bu coğrafyada göç ve hareketlilik bölgenin doğal unsurlarındandır. İklim krizinin yarattığı ilave baskılar sebebiyle bölgedeki güncel krizler, riskler ve fırsatlar çerçevesi toplumun ve siyaset arenasındaki tüm aktörlerin göz ardı edemeyeceği bir noktaya gelmektedir. Değişim sürecinde olan bu toplumsal, siyasal ve ekolojik ortam, iklim hareketliliği ve hareketsizliğinin geleceği açısından da önemli bir dönemeçtedir. Türkiye ve bölgesel olarak etkileşimde olduğu diğer toplumsal ve

siyasal aktörler, doğa dostu ve toplumsal anlamda kapsayıcı yaklaşımlarla, dünyanın içerisinde bulunduğu tahribat sürecine alternatifler getirme potansiyeline sahip olmakla birlikte tahribat sürecini hızlandırabilecek adımlar atma potansiyelini de taşımaktadır. İklim adaleti kapsamında değerlendirilebilecek iklim hareketliliği ve hareketsizliğinin Türkiye'nin farklı bölgelerindeki özgün yansımaları, önümüzdeki süreçlerde daha belirgin bir şekilde gündeme gelebilir. Bu nedenle, konuya ilişkin özgün araştırma desenleriyle oluşturulmuş görgül akademik çalışmaların farklı bölgelerde uygulanması önemlidir.

Kaynakça

- Adamo, S., Djalante, R., Chakrabarti, P.G.D., Renaud, F.G., Yalew, A.W., Stabinsky, D., Zommers, Z. ve Warner, K. (2021). Editorial Overview: Slow Onset Events Related to Climate Change. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 50: A1-A7.
- Adelman, S. (2016). Climate Justice, Loss and Damage and Compensation for Small Island Developing States. *Journal of Human Rights and the Environment*, 7(1): 32-53.
- Advisory Group on Climate Change and Human Mobility. (2015). *Human Mobility in the Context of Climate Change – Elements for the UNFCCC Paris Agreement 2015*. Erişim adresi: www.unhcr.org/5550ab359.pdf
- Arcaya, M. ve Gribkoff, E. (t.y.). Climate Justice. *MIT Climate Portal*. Erişim adresi: <https://climate.mit.edu/explainers/climate-justice>
- Archer, D. ve Rahmstorf, S. (2010). *The Climate Crisis: An Introductory Guide to Climate Change*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Bakewell, O. (2021). Unsettling the boundaries between forced and voluntary migration. Carmel, E., Lenner, K. ve Paul, R. (Ed.). *Handbook on the Politics and Governance of Migration içinde* (s. 124-136). Edward Elgar.
- Bauman, Z. (1998). On Glocalization: or Globalization for some, Localization for some Others. *Thesis Eleven*, 54(1): 37-49.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Oxford, UK: Polity Press.
- BBC Türkçe. (2021, Ağustos 13). *Sel felaketi: Kastamonu Bozkurt'ta Neden Büyük Yıkım Yaşandı, Yetkililer İddialar İçin Ne Diyor?*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58187729>
- Benveniste, H., Oppenheimer, M. ve Fleurbaey, M. (2022). Climate Change Increases Resource-constrained International Immobility. *Nature Climate Change*, 12: 634-641.
- Berchin, I.I., Valduga, I.B., Garcia, J. ve Guerra, J.B.S. (2017). Climate Change and Forced Migrations: An Effort towards Recognizing Climate Refugees. *Geoforum*, 84: 147-150.
- Berg, B.L. (2000). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Needham Heights, MA, USA: A Pearson Education Company.

- Beyer, R. ve Milan, A. (2022). Climate Change and Future Human Mobility. *IOM-Thematic Brief*, 1: 1-4.
- Bianet. (2021, Ağustos 21). *İTÜ'den Bozkurt Raporu: İklim Değişikliğine Bağlanamaz*. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/bianet/ekoloji/249118-itu-den-bozkurt-raporu-iklim-degisikligine-baglanamaz>
- BirGün Gazetesi. (2021, Ağustos 13). *Çiftçilere Giden Mesaj Ortaya Çıktı: Bozkurt'ta Regülatör Kapakları Açılmış!*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/ciftcilere-giden-mesaj-ortaya-cikti-bozkurt-ta-regulataor-kapaklari-acilmis-355086>
- Boas, I., Farbotko, C., Adams, H., Sterly, H., Bush, S., van der Geest, K., Wiegel, H. ve diğerleri. (2019). Climate Migration Myths. *Nature Climate Change*, 9: 898–903.
- Boas, I., Wiegel, H., Farbotko, C., Warner, J., ve Sheller, M. (2022). Climate Mobilities: Migration, Im/mobilities and Mobility Regimes in a Changing Climate. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(14): 3365-3379.
- Boyd, E., Chaffin, B.C., Dorkenoo, K. ve diğerleri. (2021). Loss and Damage from Climate Change: A New Climate Justice Agenda. *One Earth*, 4(10): 1365-1370.
- Büscher, M., Sheller, M. ve Tyfield, D. (2016). Mobility Intersections: Social Research, Social Futures. *Mobility*, 11(4): 485-497.
- Carling, J. (2002). Migration in the Age of Involuntary Immobility: Theoretical Reflections and Cape Verdean Experiences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(1): 5-42
- Carling, J. ve Collins, F. (2018). Aspiration, desire and drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 909–926.
- Carling, J. (2023). The Phrase 'Refugees and Migrants' Undermines Analysis, Policy and Protection. *International Migration*, 61: 399-403.
- Carrington, D. (2019, Mayıs 17). Why the Guardian is Changing the Language It Uses about the Environment. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/environment/2019/may/17/why-the-guardian-is-changing-the-language-it-uses-about-the-environment>
- Castles, S. (2002). Environmental Change and Forced Migration: Making Sense of the Debate. UNCHR, *New Issues in Refugee Research*, 70: 1-14.
- Chancel, L. (2022). Global Carbon Inequality Over 1990-2019. *Nature Sustainability*, 5: 931-938.
- Chen, Y. ve Işıkara, G. (2019). Why the Climate Crisis is also the Crisis of Capitalism. *Dollars & Sense*, 343: 5-6.
- CMCC (t.y.). *G20 Climate Risk Atlas: Impacts, Policy, Economics – Turkey*. Erişim adresi: <https://files.cmcc.it/g20climaterisks/Turkey.pdf>
- Cook, N. ve Butz, D. (2019). *Mobilities, Mobility Justice and Social Justice*. London and New York: Routledge.
- Cumhuriyet Gazetesi. (2021, Aralık 11). *Doç. Dr. Erüz: Karadeniz'de İklim Değişikliği ile Sel ve Heyelanlar Artacak*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/doc-dr-eruz-karadenizde-iklim-degisikligi-ile-sel-ve-heyelanlar-artacak-1891807>

- Cundill, G., Singh, C., Adger, W.N., de Campos, R.S., Vincent, K., Tebboth, M. ve Maharjan, A. (2021). Toward a Climate Mobilities Research Agenda: Intersectionality, Immobility, and Policy Responses. *Global Environmental Change*, 69: 1-7.
- Čadež, T. ve Hevia, M.H. (2016). Environmental Migration in Turkey: Challenges, Recognition and Implications for Policy. *Migration, Environment and Climate Change: Policy Brief Series*, 2(8): 1-9.
- Çalışkan, N. (2020). HES'lerin Neden Olduğu Ekolojik Tahribatın Raporu: "Melet: Bütünleşik Havza Yıkımı". *Sivil Sayfalar*. Erişim adresi: <https://www.sivilsayfalar.org/2020/08/27/heslerin-neden-oldugu-ekolojik-tahribatin-raporu-melet-butunlesik-havza-yikimi/>
- de Sherbinin, A., Grace, K., McDermid, S., van der Geest, K., Puma, M.J. ve Bell, A. (2022). Migration Theory in Climate Mobility Research. *Frontiers in Climate*. 4: 882343.
- Dedial, H. (2022). How Climate Change Accelerates Migration. *Helvetas*, Erişim adresi: <https://www.helvetas.org/en/switzerland/how-you-can-help/follow-us/blog/highlights/how-climate-change-accelerates-migration>
- Doruk, Ö. (2022, Şubat). *Bozkurt: İklim Adaleti Üzerine – (Saha Notları)*. Yeşil Düşünce Derneği, İstanbul.
- Duvar Gazetesi. (2017, Haziran 19). *Sebze Tarlaları Sel Altında Kaldı*. Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/06/19/sebze-tarlalari-sel-altinda-kaldi>
- Dünya Gazetesi. (2014, Nisan 29). TZOB: *Çiftçiyi Bu Kez De Dolu Vurdu*. Erişim adresi: <https://www.dunya.com/is-dunyasi/tzob-ciftciyi-bu-kez-de-dolu-vurdu-haberi-245277>
- Eckstein, D., Hutfils, M. L. ve Wings, M. (2018). Global Climate Risk Index 2019: Who Suffers Most from Extreme Weather Events? Weather-related Loss Events in 2017 and 1998 to 2017. [Bilgilendirme Raporu] *GermanWatch*. Erişim adresi: https://www.germanwatch.org/sites/default/files/Global%20Climate%20Risk%20Index%202019_2.pdf
- Eckstein, D., Künz, V. ve Schäfer, L. (2021). Global Climate Risk Index 2021: Who Suffers Most from Extreme Weather Events? Weather-related Loss Events in 2019 and 2000 to 2019. [Bilgilendirme Raporu] *GermanWatch*. Erişim adresi: <https://reliefweb.int/report/world/global-climate-risk-index-2021>
- Erdal, M.B. ve Oeppen, C. (2018). Forced to leave? The discursive and analytical significance of describing migration as forced and voluntary. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 981-998.
- Everuss, L. (2019). "Mobility Justice": A New Means to Examine and Influence the Politics of Mobility. *Applied Mobility*, 4(1): 132-137.
- Faist, T. (2018). The Socio-Natural Question: How Climate Change Adds to Social Inequalities. *Journal of Intercultural Studies*, 39(2): 195-206.
- Farbotko, C., Thornton, F., Mayrhofer, M. ve Hermann, E. (2022). Climate Mobilities, Rights, and Justice: Complexities and Particularities. *Frontiers in Climate*, 4: 1026486.

- Frontiers in Climate (2023). *Climate Mobility Modeling: Methodological Advances and Future Prospects*. Erişim adresi: <https://www.frontiersin.org/research-topics/49300/climate-mobility-modeling-methodological-advances-and-future-prospects>
- Gemenne, F., Zickgraf, C., Hut, E. ve Betancourt, T.C. (2021). *Forced Displacement Related to the Impacts of Climate Change and Disasters*. Reference Paper for the 70th Anniversary of the 1951 Refugee Convention. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/people-forced-to-flee-book/wp-content/uploads/sites/137/2021/10/Franc%CC%A7ois-Gemenne-et-al_Forced-displacement-related-to-the-impacts-of-climate-change-and-disasters.pdf
- Gören, H. ve İçduygu, A. (2023). *İklim Değişikliği ve Göç: Küresel Tartışmaları Türkiye'ye Taşımak*. MiReKoc Çalışma Notları, Koç Üniversitesi.
- Gray, B. (2016). Beyond 'Migration Studies': Locating Human Mobility in the Context of Social Struggle and Change. *Österreich Z Soziol*, 41: 37-54.
- Grear, A. (2015). The Closures of Legal Subjectivity: Why Examining 'Law's Person' is Critical to an Understanding of Injustice in an Age of Climate Crisis. Grear, A. ve Kotzé, L.J. (Ed.). *Research Handbook on Human Rights and the Environment* içinde (s. 79-101). Edward Elgar Publishing.
- Harlan, S.L., Pellow, D.N., Roberts, J.T., Bell, S.E., Holt, W.G. ve Nagel, J. (2015). Climate Justice and Inequality. Dunlap, R.E. ve Brulle, R.J. (Ed.). *Climate Change and Society: Sociological Perspectives* içinde (s. 127-163). New York, NY, USA: Oxford University Press.
- IDMC ve NRC. (2021). GRID 2021: *Internal Displacement in a Changing Climate*. Erişim adresi: https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/grid2021_idmc.pdf
- IDMC. (t.y.). *Displacements, Disasters, and Climate Change*. Erişim adresi: <https://www.internal-displacement.org/research-areas/Displacement-disasters-and-climate-change>
- İlik-Bilben, M.S. (2021). İklim Hareketliliği. Savaşan, Z., Söker, Ç. ve Yılmaz, F.H. (Ed.). *Çevre Hukuku ve Politikaları: Kavramlar, Teoriler ve Tartışmalar* içinde (s. 265-290). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Inoue, K. ve Saito, M. (1997). Climatic Changes in the Konya Basin, Turkey, Estimated from Physicochemical, Mineralogical, and Geochemical Characteristics of Its Lacustrine Sediments. *Japan Review*, 8: 147-165.
- IOM (2019). *Human Mobility and Adaptation to Environmental Change*. World Migration Report 2020: Chapter 9. Erişim adresi: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020-chapter-9>
- IOM (t.y.). *Migration, Environment and Climate Change*. Erişim adresi: <https://www.iom.int/migration-environment-and-climate-change-2023>
- IPCC (2014). Climate Change 2014: Synthesis Report. [Core Writing Team: Pachauri, R.K. ve Meyer, L.A. (Ed.)]. *Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* içinde. Geneva, Switzerland.

- IPCC (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Pörtner, H.O., Roberts, D.C., Tignor, M., Poloczanska, E.S., Mintenbeck, K., Alegría, A., Craig, M., Langsdorf, S., Lösschke, S., Möller, V., Okem, A. ve Rama, B. (Ed.). *Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* içinde. Cambridge, UK ve New York, NY, USA: Cambridge University Press.
- İklim Haber. (2019, Haziran 25). *Karadeniz’de Artan Deniz Suyu Isısı Aşırı Hava Olaylarını Tetikliyor*. Erişim adresi: <https://www.iklimhaber.org/karadenizde-artan-deniz-suyu-isisi-asiri-hava-olaylarini-tetikliyor/>
- İklim Haber. (2023, Mart 17). *2022’de Türkiye’de Aşırı Hava Olayları Rekor Kırdı*. Erişim Adresi: <https://www.iklimhaber.org/2022de-turkiyede-asiri-hava-olaylari-rekor-kirdi/>
- İklim Haber. (2023, Nisan 10). *Okyanus Yüzeyi Ortalama Sıcaklığı Rekor Kırdı*. Erişim adresi: <https://www.iklimhaber.org/okyanus-yuzeyi-ortalama-sicakligi-rekor-kirdi/>
- İslam, S.N. ve Winkel, J. (2017). *Climate Change and Social Inequality*. DESA Working Paper No. 152, ST/ESA/2017/DWP/152. Erişim adresi: https://www.un.org/esa/desa/papers/2017/wp152_2017.pdf
- Juhola, S., Heikkinen, M., Pietila, T., Groundstroem, F. ve Kayhk, J. (2022). Connecting Climate Justice and Adaptation Planning: An Adaptation Justice Index. *Environmental Science and Policy*, 136: 609-619.
- Kap, D. (2023, Ocak 23). *Karadeniz İklim Krizinin Etkilerine Ne Kadar Hazır: Esmahanım Köyü Örneği*. *Yeşil Gazete*. Erişim adresi: <https://yesilgazete.org/karadeniz-iklim-krizinin-etkilerine-ne-kadar-hazir-esmahanim-koyu-ornegi/>
- Kayır, G.Ö. (2015). Violations of Water Rights, Socio-ecological Destruction and Injustice in Turkey by Hydro-electric Power Plants. *WIT Transactions on Ecology and The Environment*, 200: 147-158.
- Kelesoglu, M.K., Temur, R., Gülbaz, S. ve diğerleri. (2023). Site Assessment and Evaluation of the Structural Damages after the Flood Disaster in the Western Black Sea Basin on August 11, 2021. *Natural Hazards*, 116: 587-618.
- Kuş, M. (2019). *Climate Change Vulnerability in Agriculture and Adaptation Strategies of Farmers to Climatic Stresses in Konya, Turkey*. [Doktora Tezi, T.C. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi]
- Lange, M.A. (2020). *Climate Change in the Mediterranean: Environmental Impacts and Extreme Events*. *IEMed. Mediterranean Yearbook 2020*. Erişim adresi: https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/01/Climate-Change-in-the-Mediterranean_-Environmental-Impacts-and-Extreme-Events.pdf
- Lelandais, G.E. (2016). Drought, Social Inequalities, Adaptation, and Farmers’ Mobility in the Konya Plain of Turkey. McLeman, R. ve diğerleri. (Ed.). *Environmental Migration and Social Inequality* içinde (s. 91-102). Switzerland: Springer International Publishing
- Lionello, P., Abrantes, F., Gacic, M., Planton, S., Trigo, R. ve Ulbrich, U. (2014). The Climate of the Mediterranean Region: Research Progress and Climate Change Impacts. *Regional Environmental Change*, 14: 1679-1684.

- Lustgarten, A. (2020). The Great Climate Migration. *The New York Times, ProPublica ve Pulitzer Center*. Erişim Adresi: <https://pulitzercenter.org/sites/default/files/inline-images/jEu86t17dIVE7rPSH1JU9CYyVvZ8EZZKIfTzWyIVFCXzLHT62m.pdf>
- Macquarie, R. (2022). What is Meant by 'Climate Justice'?. *Grantham Research Institute/LSE*. Erişim adresi: <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/explainers/what-is-meant-by-climate-justice/>
- MGM (t.y.). *Türkiye Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi (2010-2021)*. Araştırma Dairesi Başkanlığı Meteorolojik Afetler Şube Müdürlüğü, Ankara.
- MGM (2021). *2020 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi*. Araştırma Dairesi Başkanlığı Meteorolojik Afetler Şube Müdürlüğü, Ankara.
- MGM (2022). *2021 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi*. Araştırma Dairesi Başkanlığı Meteorolojik Afetler Şube Müdürlüğü, Ankara.
- Nagel, C. ve Boyle, P. (2020). Migration. *International Encyclopedia of Human Geography*, 9: 81-88.
- Nail, T. (2015). *The Figure of the Migrant*. California, US: Stanford University Press.
- Nail, T. (2018). Figures of the Migrant: Structure and Resistance. *Cultural Dynamics*, 30(3): 225-230.
- Ocak, H. (2022, Mart 2). İklim Değişikliği 2022 Raporu: Beyşehir Gölü Tamamen Kuruyabilir. *Gazete Duvar*. Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/iklim-degisikligi-2022-raporu-beysehir-golu-tamamen-kuruyabilir-haber-1555020>
- OHCHR (t.y.). Gender-Responsive Climate Action: OHCHR and Climate Change. *United Nations*. Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/en/climate-change/gender-responsive-climate-action>
- Özertan, G., Gurdal, Y., Karapinar, B. ve Unal, G. (2016). Impacts of Climate Change on Turkish Agriculture: Autonomous Adaptation and Farmers' Risk Behavior. *Econworld Proceedings*, 10-12 Ağustos, London: UK.
- Özgür, B. (2019). The Assessment of Socio-Economic Impacts of Climate Change in Rural Areas: The Case of Konya. [Doktora Tezi, T.C. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi]
- Pidcock, R. ve McSweeney, R. (2022). Mapped: How Climate Change Affects Extreme Weather Around the World. *CarbonBrief*. Erişim adresi: <https://www.carbonbrief.org/mapped-how-climate-change-affects-extreme-weather-around-the-world/>
- Pilevneli, T., Çapar, G. ve Sánchez-Cerdà, C. (2023). Investigation of Climate Change Impacts on Agricultural Production in Turkey Using Volumetric Water Footprint Approach. *Sustainable Production and Consumption*, 35: 605-623.
- Piquet, E., Pécoud, A. ve de Guchteneire, P. (2011). Migration and Climate Change: An Overview. *Refugee Survey Quarterly*, 30(3): 1-23.

- Platform on Disaster Displacement ve OHCHR (2018). *Slow Onset Effects of Climate Change and Human Rights Protection for Cross-Border Migrants*. Erişim adresi: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/OHCHR_slow_onset_of_Climate_Change_ENweb.pdf
- Sakdapolrak, P., Naruchaikusol, S., Ober, K., Peth, S., Porst, L., Rockenbauch, T. ve Tolo, V. (2015). Migration in a Changing Climate. Towards a Translocal Social Resilience Approach. *Die Erde – Journal of the Geographical Society of Berlin*, 147(2): 81-94.
- Sammonds, P., Shamsudduha, M. ve Ahmed, B. (2021). Climate Change Driven Disaster Risks in Bangladesh and Its Journey towards Resilience. *Journal of the British Academy*, 9(s8): 55-77.
- Sassen, S. (2002). Introduction: Locating Cities on Global Circuits. Sassen, S. (Ed.). *Global Networks, Linked Cities* içinde (s. 1-38). New York, US: Routledge
- Schapper, A. (2018). Climate Justice and Human Rights. *International Relations*, 32(3): 275-295.
- Schewel, K. (2015). *Understanding the Aspiration to Stay: A Case Study of Young Adults in Senegal*. International Migration Institute IMI working paper no. 107. Oxford, UK: University of Oxford.
- Schewel, K. (2020). Understanding Immobility: Moving Beyond the Mobility Bias in Migration Studies. *International Migration Review*, 54(2): 328-355.
- Seneviratne, S.I., Nicholls, N., Easterling, D., Goodess, C.M., Kanae, S., Kossin, J., Luo, Y., Marengo, J., McInnes, K., Rahimi, M., Reichstein, M., Sorteberg, A., Vera, C. ve Zhang, X. (2012). Changes in Climate Extremes and Their Impacts on the Natural Physical Environment. In: Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation. Field, C.B., Barros, V., Stocker, T.F. ve diğerleri (Ed.). *A Special Report of Working Groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)* içinde (s. 109-230). Cambridge, UK ve New York, US: Cambridge University Press.
- Sezgin, İ. (2022). Bilgi Notu 2022-06: İklim Göçü. *Altıparmak Hukuk Bürosu*. Erişim adresi: <https://altiparmakhukuk.org/blog/bilgi-notu-2022-06-iklim-gocu-64>
- Sheller, M. ve Urry, J. (2006). The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A*, 38: 207-226.
- Sheller, M. (2018). *Mobility Justice: The Politics of Movement in an Age of Extremes*. London, UK ve New York, US: Verso.
- Shepard, P.M. ve Corbin-Mark, C. (2009). Climate Justice. *Environmental Justice*, 2(4): 163-166.
- Sirkeci, İ. ve Cohen, J.H. (2015). Hareketlilik, Göç, Güvensizlik. *İdealKent*, 15: 8-21.
- Solomonian, L. ve Di Ruggiero, E. (2021). The Critical Intersection of Environmental and Social Justice: A Commentary. *Globalization and Health*, 17(30): 1-4.
- Szaboova, L. ve Colón, C. (2020). Concepts, Contexts and Categorisations of Climate Mobility. *UNICEF & IOM*. [Background Paper, Climate Mobility and Children: A Virtual Symposium, 3-4 Kasım 2020].

- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2018). *Bakan Kurum Karadeniz Bölgesi İklim Değişikliği Eylem Planı'nı Açıkladı*. Erişim Adresi: <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-karadeniz-bolgesi-iklim-degisikligi-eylem-planini-acikladi-bakanlik-faaliyetleri-26574>
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021). *İklim Değişikliği ve Tarım Değerlendirme Raporu*. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Thalheimer, L., Choquette-Levy, N. ve Garip, F. (2022). Compound Impacts from Droughts and Structural Vulnerability on Human Mobility. *iScience*, 25: 105491.
- Tschakert, P. ve Neef, A. (2022). Tracking Local and Regional Climate Im/mobilities through a Multidimensional lens. *Regional Environmental Change*, 22: 95.
- Türkeş, M. (2012). Türkiye’de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(2): 1-32.
- Türkeş, M. (2021, Eylül 18). Böyle Giderse İklim Değişikliği Kaynaklı İç Göçler ve İklim Mültecileri Artacak. *Yeşil Gazete*. Erişim adresi: <https://yesilgazete.org/boyle-giderse-iklim-degisikligi-kaynakli-ic-gocler-ve-iklim-multecileri-artacak/>
- UN75 (t.y.). *The Climate Crisis – A Race We Can Win*. Erişim adresi: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2020/01/un75_climate_crisis.pdf
- UNFCCC (t.y.). *Climate-related Risks and Extreme Events*. Erişim adresi: <https://unfccc.int/topics/resilience/resources/climate-related-risks-and-extreme-events>
- UNHCR (t.y.). *Key Concepts on Climate Change and Disaster Displacement*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/5943aea97.pdf>
- van der Geest, K. ve van den Berg, R. (2021). Slow-onset Events: A Review of the Evidence from the IPCC Special Reports on Land, Oceans and Cryosphere. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 50: 109-120.
- van Hear, N. (1998). *New Diasporas: The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*. London: UCL Press.
- Walker, K. (2021). Immobility: The Neglected Flipside of the Climate Displacement Crisis. *IPI Global Observatory*. Erişim adresi: <https://theglobalobservatory.org/2021/11/immobility-the-neglected-flipside-of-theclimate-displacement-crisis/>
- Wiegel, H., Boas, I. ve Warner, J. (2019). A Mobilities Perspective on Migration in the Context of Environmental Change. *WIREs Climate Change*, 10(6): 1-9.
- WMO (2023). *State of the Global Climate 2022*. WMO-No. 1316. Erişim adresi: https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=11593
- Yale School of the Environment. (2020). *Extreme Weather Events Have Increased Significantly in the Last 20 Years*. Erişim adresi: <https://e360.yale.edu/digest/extreme-weather-events-have-increased-significantly->

in-the-last-20-years#:~:text=Climate%2Drelated%20disasters%20jumped%2083,droughts%2C%20wildfires%2C%20and%20heatwaves adresinden erişildi.

- Yee, M., Piggott-McKellar, A.E., McMichael, C. ve McNamara, K.E. (2022). Climate Change, Voluntary Immobility, and Place-Belongingness: Insights from Togo, Fiji. *Climate*, 10: 46.
- Yonetani, M. (2016). Disaster-related Displacement in a Changing Climate. *WMO Bulletin*, 65(1): 16-23.
- Yurtcanlı-Duymaz, S. (2019). İklim Değişikliği, Afetler ve İnsan Hakları: Çevresel Zorunlu Göç. [Doktora Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Yüksek, Ö., Kankal, M. ve Üçüncü, O. (2013). Assessment of Big Floods in the Eastern Black Sea Basin of Turkey. *Environ. Monit. Assess.*, 185: 797-814.
- Zellentin, A. (2010). Climate Migration. Cultural Aspects of Climate Change. *Analyse & Kritik*, 1: 63-86.
- Zickgraf, C. (2021). İklim Değişikliği ve Göç: Mitler ve Gerçekler. *Green European Journal*. Erişim adresi: <https://www.greeneuropeanjournal.eu/iklim-degisikligi-ve-goc-mitler-ve-gercekler/> (A.S. Tuna, Çev.).